

Livsstilsförändring eller teknologisk fix

Tre sociologer diskuterar klimatomställningen

ENGAGERAS INDIVIDEN FÖR mycket eller för lite i dagens klimatpolitik? Idén om individualiserat ansvar har kritiserats för dess fokus på marknadslösningar och miljövänlig konsumtion. Men vad är alternativet till att människor ändrar sina levnadsvanor? Att politiker satsar på storskaliga tekniska lösningar som gör att vi kan fortsätta att leva som vanligt? Redaktörerna för temanumret har bett tre sociologer – Linda Soneryd, professor vid Örebro universitet, Göran Sundqvist, professor vid Göteborgs universitet och Ylva Ugglå, professor emerita vid Örebro universitet – att reflektera över dessa frågor.

Är det för mycket fokus på individens ansvar i klimatfrågan?

Linda Soneryd: Ja, det har åtminstone varit det. Jag tänker på budskap som ”små enkla handlingar som gör stor skillnad”, ”ta bussen i stället för bilen” och ”byt glödlampor”. Det kan ju vara bra budskap, men frågan är vad de betyder om de sprids samtidigt som kollektivtrafiken havererar och konsumtionshetsen eskalerar. För att sådana budskap ska kunna tas på allvar måste det också finnas faktiska möjligheter att förändra ett beteende. Samhällets infrastruktur kan vara både möjliggörande och begränsande. Kollektivtrafiken behöver ju till exempel vara utbyggd, pålitlig och prisvärd så att människor *kan* välja buss och tåg i stället för bil.

Det har funnits ett ganska snävt sätt att föra fram budskapet om individers ansvar, där vi många gånger tilltalats som konsumenter snarare än som medborgare. Konsumtionssamhället sänder ut motstridiga budskap. Samtidigt som det bästa vi kan göra för att ställa om egentligen är att konsumera mindre, så har fortsatt konsumtion alltjämt hög status i samhället. En del av konsumtionen kan gå under ”grön” flagg, som nya elbilar, solceller och så vidare. Men det är sällan fokus i samhällsdebatten ligger på *minskad* konsumtion. Det finns dock spännande forskning om hur vi kan minska konsumtionen, till exempel pågående projekt som leds av en sociologkollega vid Örebro universitet, Magnus Boström (2023; se även recension i detta nummer).

Det handlar också om hur budskapet om ”ansvar” kommuniceras i olika sammanhang. Det finns en del studier av politiskt initierade kampanjer med den här typen av budskap, det vill säga hur enkla förändringar i vardagen kan bidra till minskade koldioxidutsläpp. Det har till exempel Ylva forskat om.

Ylva Ugglå: Frågan om individuellt ansvar och konsumentansvar har funnits med i debatten ett bra tag och förts fram både av politiker och miljöorganisationer. När man studerar den här typen av politiska kampanjer, som avser att föra ut ett budskap till en bredare allmänhet, är det intressant att se både hur problemet som kampanjen är tänkt att vara ett svar på och dess möjliga lösningar presenteras.

Jag analyserade den kampanj som Naturvårdsverket drev i Sverige på regeringens uppdrag 2003 och den som EU-kommissionen initierade 2006 med den svenska kampanjen som förlaga. I den svenska kampanjen ville man betona klimatförändringarnas allvar och konkretisera frågan, bland annat med visualisering av dramatiska väderhändelser som svår torka och översvämningar. Samtidigt sågs det som angeläget att presentera enkla lösningar kopplade till människors vardagsliv: kolla lufttrycket i däck, cykla lite mer och så vidare. Som helhet gav kampanjen därmed en begränsad bild – ett stort problem med enkla lösningar – av den pågående klimatförändringen och dess hantering (Ugglå 2008). EU-kampanjen CHANGE hade ett liknande budskap, men här sammanfattades huvudbudskapet i en kort och kärnfull slogan: ”You Control Climate Change!” (Ugglå & Ugglå 2016). I båda fallen byggde kampanjerna på en ganska snäv syn på ”individen”, då de riktade sig till en autonom och handlingskraftig individ som till stor del sågs som frikopplad från sociala relationer och det samhälle hon lever i.

Samma år som EU-kampanjen lanserades hade David Guggenheims film *An Inconvenient Truth* premiär. Filmen som fick stort genomslag är en dokumentär om Al Gore, tidigare vicepresident i USA, och hans engagemang i klimatfrågan. I filmen får vi följa Gore på hans internationella föreläsningsturné där han presenterar sitt budskap om katastrofala följder av kommande klimatförändringar. I kontrast till det allvarliga budskapet avslutas filmen med tips på ”enkla lösningar”.

Det kanske inte är för mycket fokus på individens ansvar, men det här sättet att se på individuellt ansvar, som till stor del också har etablerats genom det här sättet att kommunicera i olika sammanhang, ger en förenklad och alltför snäv bild av både de problem vi har att hantera och vad enskilda individer kan åstadkomma.

Göran Sundqvist: Nej, tvärtom. Det beror så klart på vilket perspektiv man anlägger, men i dagens svenska klimatomställning lyser det individuella ansvaret med sin frånvaro. Den individ som vill ta ett större ansvar genom att engagera sig i frågan om hur den samhällseliga omställningen ska organiseras eller hur omställningen av den egna livsstilen ska ske saknar både möjligheter, vägledning och uppmuntran. Politiker säger ibland att det ska vara lätt att göra rätt. Men situationen är att det känns både svårt och otydligt. Och kanske allra viktigast, frågan om huruvida individuella insatser är önskvärda får inget svar. Den bild som förmedlas av ansvariga politiker är att vi som individer (medborgare) inte behöver bry oss. Regeringen, som har ansvaret för att nå målet om nollutsläpp av växthusgaser, fokuserar på en teknisk omställning som handlar om ökad elektrifiering. På detta sätt planeras det för en omställning som *inte* inbegriper människors vardagsliv och livsstil. Vi kan helt enkelt leva på som vanligt.

Men intressant är att den svenska klimatomställningen enligt den gällande kli-

mathandlingsplanen vilar på ett antal grundprinciper, där en är att den ska vara *inkluderande*. Detta betyder att alla ska känna sig delaktiga och också medverka i arbetet med att ställa om till fossilfrihet. Men när tillförsel av mer elektricitet ses som en universallösning och vikten av ny kärnkraft särskilt framhålls, reduceras det medborgerliga engagemanget till att acceptera etablering av ny teknik.

Jag, och många med mig, har jämfört den svenska klimatomställningen med hanteringen av covid-19-pandemin (Sundqvist 2021; IPCC 2022: kap. 5). I den senare men inte i den förra finner vi ett mycket tydligt fokus på inkludering av medborgaren. Vid hanteringen av pandemin lyckades man på kort tid etablera fungerande kopplingar mellan politiska beslut, som slopad karensdag och stöd till drabbade företag, och rekommendationer till medborgare om att hålla avstånd, tvätta händer och stanna hemma vid symptom på sjukdom. Utifrån ett uttalat nödläge agerade politiker, myndigheter, företag och medborgare i ett nära samspel som ledde till en snabb omställning som innefattade nya handlingsrepertoarer och livsstilsmonster. Denna omställning kan med fördel kallas inkluderande.

Trots att många talar om ett klimatnödläge så reagerar ansvariga politiker på ett helt annat sätt i frågan om klimatförändringarna än i fallet med covid-19-pandemin. Medborgarnas livsstil är här inte alls föremål för inkludering. Den svenska medborgaren har en individuell klimatpåverkan som är bland de högsta i världen, och för att nå Parisavtalets mål om en temperaturökning om högst 1,5 grader Celsius behöver den minskas med cirka 90 procent fram till år 2050. Men för att detta ska uppnås behövs enligt ansvariga politiker inga livsstilsförändringar, inga konsumtionsförändringar.

Kan teknologiska lösningar vara ett alternativ till livsstilsförändringar?

Göran Sundqvist: I Sverige satsas det nu på att utveckla en fossilfri energiproduktion som kan fasa ut fossilberoendet. Men jämfört med många andra länder är det svenska energisystemet redan i hög grad fossilfritt, så vad som planeras för är ett växande energisystem så att fossildrivna industriella processer och transporter kan elektrifieras. Elektrifiering har blivit nyckelordet. Men att likställa klimatomställning med ökad tillförsel av fossilfri energi, och en dröm om nya kärnkraftsreaktorer, är ingen oomstridd strategi. Som visas nedan bedöms den som otillräcklig av internationella experter

FN:s klimatpanel, IPCC, som sammanställer det globala kunskapsläget om klimatet och bedömer adekvata åtgärder, har länge konstaterat att det krävs snabba och långtgående förändringar inom *alla* samhällssektorer för att nå Parisavtalets mål: det behövs vad som kallas en djupgående – transformativ – samhällsförändring (Lidskog & Sundqvist 2022). Vad en sådan innebär är både oklart och omstritt, men det finns en enighet om att det handlar om systemiska samhällsförändringar som innefattar sociala, kulturella, tekniska, politiska och ekonomiska processer. Det handlar om en djupgående och medveten förändring som också innefattar värderingar och beteenden. Sådana förändringar kommer att leda till konflikter. Motstånd kommer att uppstå, nya vinnare och förlorare skapas och befintliga maktrelationer utmanas. En transfor-

mativ förändring kräver ett ledarskap som baseras på inkludering och som kan hantera målkonflikter och rättvisefrågor.

Men i dagens Sverige talar vi inte om klimatomställning som en transformativ samhällsförändring. Tvärtom förlitar sig ansvariga politiker på önskedrömmar om tekniska lösningar, som förstås som *teknologiska fixar*. En sådan fix innebär att samhällelig och moralisk komplexitet reduceras till tekniska frågor. En teknologisk fix kan användas utan att attityder och beteenden behöver förändras. Den amerikanske fysikern Alvin Weinberg, som myntade termen på 1960-talet, såg kärnenergin som en möjlig teknologisk fix, men kort efteråt uppstod stora samhällskonflikter kring kärnkraften som dödade alla tankar om en konfliktfri teknik. Sociologer har också menat att tanken på teknologiska fixar är naiv – det finns helt enkelt inte några fixar (Sundqvist 2021). Tekniska lösningar innebär alltid förändringar av människors sätt att leva, men om de blir lyckade och accepterade anpassar sig människor till dem så att de ser ut som om de fungerar av sig själva och oberoende av människor. Vi ser en tydlig ambition hos den svenska regeringen att etablera tekniska lösningar som ”fixar”, och det gäller särskilt tanken om ny kärnkraft.

Linda Soneryd: Det finns en fara i att så tydligt separera tekniska lösningar från dess samhälleliga kontext. Det behövs tekniska innovationer som en del av klimatomställningen, men problemet med teknologiska fixar är ju dels att tekniken ses som separerad från samhället, dels att tekniken ses som något slags slutgiltig lösning. Men tekniska lösningar är ju föränderliga och kan också ges ny innebörd över tid och i andra kontexter (Soneryd & Sundqvist 2023).

Göran Sundqvist: Ja, förhoppningen om teknologiska fixar innebär en avpolitisering av klimatomställningen, och när tekniska lösningar tycks stå utanför samhället innebär det också en avsociologisering av förståelsen av hela frågan.

Givet detta resonemang, behöver vi då inte mer fokus på individers ansvar i klimatpolitiken?

Ylva Ugglå: Både ja och nej. Jag tror snarare att vi behöver ändra på hur vi talar om individuellt ansvar. Betydelsen av Naturvårdsverkets och EU:s klimatkampanjer ska ju inte överdrivas, men den här typen av budskap har spridit sig och etablerats. I många olika sammanhang presenteras listor med tips på just enkla saker som vi kan göra för att leva ”klimatsmart” eller ”koldioxidbanta” utan att detta ska behöva påverka vårt sätt att leva på något genomgripande sätt, vilket till viss del är i linje med det Göran talar om som teknologiska fixar och ett ensidigt fokus på elektrifiering. Vi behöver fördjupa förståelsen av vad det innebär att göra livsstilsförändringar i ett samhälle präglad av ideal som betonar frihet, konsumtion och mobilitet. Individen måste förstås i sitt sammanhang, och hur strukturer både möjliggör och begränsar vårt handlande.

Samtidigt ska man ju inte förringa människors olika sätt att engagera sig och ta ansvar genom sina vardagshandlingar och konsumtionsval. Det här är saker Linda

och jag har skrivit om i vår bok *(O)möjliga livsstilar* (Soneryd & Ugglå 2011). Boken kom ut för över tio år sedan, men frågan om individens ansvar och olika förhållnings-sätt till det är fortfarande aktuell. Det var tydligt inför riksdagsvalet 2022, då flera partiledare antingen tog avstånd från eller anslöt sig till idén om individens ansvar för miljö och klimat. Nooshi Dadgostar (V) deklarerade i en DN-intervju att ”Vi kan inte stå i riksdagen och säga hur folk ska leva” (Hedberg & Jacobson 2022), medan Per Bolund (MP) hävdade att ”Individen har ett ansvar att ändra livsstil” (Spolander & Urisman 2022).

Linda Soneryd: Javisst är det fortfarande aktuellt, därmed inte sagt att all klimatpolitik i dag präglas av samma budskap. Det finns parallella trender och förändrade styrformer som kan gå i lite motsatta riktningar. Men en effekt av denna styrning är att vi har blivit präglade av idén om att individen har ett ansvar för klimatet (Soneryd & Ugglå 2015).

Ylva Ugglå: Ja, även om individens ansvar som Göran belyser inte är framträdande – eller till med frånvarande – i den nuvarande klimatpolitiken, så är det ändå något som många människor tagit till sig och försöker förhålla sig till i vardagslivet, till exempel när det gäller val av transporter och konsumtionsval. Det finns flera studier som visar hur människor tar frågan om individuellt ansvar på stort allvar, samtidigt som de brottas med vad det mer konkret kan innebära och använder sig av olika strategier för att hantera motstridiga krav, dåligt samvete och skuldkänslor i sin vardag.

Det är väl bra att individer känner ett ansvar för klimatet?

Linda Soneryd: Absolut, men ansvar för *vad* måste man ändå fråga sig, och *hur*. Tar vi ansvar genom att köpa miljömärkt mjölk, byta till elbil och installera solceller eller genom att kraftigt minska vår konsumtion, mobilisera oss och agera kollektivt för en mer radikal klimatpolitik? Det är problematiskt om individens ansvar är hårt knutet till konsumtion och val på en marknad om det inte finns tillräckligt med vägledning och stöd för konsumenten. Men även utbudssidan har ett ansvar: vad finns att välja på, varför investerar mitt pensionsbolag i oljesand och hur agerar ansvariga politiker och lagstiftaren för att underlätta hållbara val? Det borde vara mycket mer fokus på organisationers ansvar (både offentliga och privata) – i relation till deras makt och mandat att påverka klimatet. Det är också problematiskt om individen förstås som en isolerad och fixerad enhet. Individer befinner sig alltid i en organisatorisk kontext: som anställd, medborgare, konsument, resenär, medlem och så vidare.

Det är också problematiskt att ensidigt fokusera klimat och koldioxidavtryck eftersom miljöfrågan är så komplex. Olika miljöfrågor kan ställas mot varandra: agerar man på ett visst sätt kanske man minskar koldioxidutsläppen men ökar kemikalieanvändningen i samhället. Ska vi överlåta åt enskilda konsumenter att göra den typen av avvägningar? Vilka organisationer finns som balanserar effekter på klimat, biologisk mångfald och kemikalieanvändning?

Göran Sundqvist: Det är viktigt att sätta frågor om både tekniska lösningar och organisationer för styrning i samspel med frågorna om konsumtion och livsstil. I den senaste IPCC-rapporten görs för första gången en sammanfattning av livsstilsforskningen. Ett viktigt resultat som redovisas är att individuell beteendeförändring är otillräcklig om den inte är inbäddad i strukturella och kulturella förändringar (IPCC 2022: kap 5). Livsstilsfrågorna fungerar inte isolerat och ska därför inte heller förstås isolerat, utan måste sättas in i ett bredare sammanhang. Det är ett sammanhang som IPCC bedömer som nödvändigt, och samtidigt kan på detta sätt hyckleriet kring en tekniskt formulerad klimatomställning avslöjas. Livsstilsfrågorna är centrala för att förstå hur klimatomställningen fungerar och kan fungera, men isolerade – utan sammanhang – blir de oförståeliga och meningslösa såväl teoretiskt som praktiskt. Här finns en viktig uppgift för en sociologi som kan studera livsstil tillsammans med styrningen av de tekniska systemen.

På vilket sätt kan sociologer nyansera och fördjupa debatten – behöver debatten sociologiseras?

Göran Sundqvist: Sociologer är bra på att analysera hur frågor inramas, vad som på engelska kallas *framing*. Frågor kan förstås på olika sätt och vi bör också hålla i minnet att all förståelse är performativ: den fungerar styrande för hur samhället organiseras. Mot bakgrund av att klimatomställningen ännu inte funnit sin form, utan kan ramas in lite hur som helst – som en utsläppsfråga, en kärnkraftsfråga, en marknadsfråga, en skattefråga eller en livsstilsfråga – är det viktigt att kritiskt analysera vilka inramningsförsök som görs, hur de utvecklas och vilka konsekvenser de får. Kort sagt, vad är klimatfrågan för en fråga? Och den framåtblickande frågan blir då att analysera möjligheterna för en inramning som kan leda till en sammanhållen, inkluderande och kraftfull respons på klimathotet.

Sociologer kan på samma sätt kritiskt analysera hur tekniska lösningar presenteras. Tekniksociologin lär oss att ingen teknik fungerar autonomt, alltså oberoende av den mänskliga praktiken. Det är tvärtom den sociala praktiken som gör att tekniken blir funktionsduglig. Det är den sociala inbäddningen av de tekniska lösningarna som får dem att fungera, och när inbäddningen ”fungerar” ser det ut som de fungerar oberoende av den. Det är här styrkan i det sociala ligger. Det blir som mest osynligt när det är som starkast. Alltsedan sociologins begynnelse har det varit en viktig sociologisk uppgift att visa upp denna ”starka osynlighet”, och i den teknikfixerade svenska klimatomställningens sammanhang är behovet av sociologisk förståelse skriande.

Linda Soneryd: Maktperspektivet är centralt för sociologer, och makt kan studeras på en mängd olika sätt. Ibland blir makt ett lite för abstrakt begrepp. Organisation är ett sätt att förstå makt mer konkret (mäktiga organisationer, men också organiseringsmakt – och då närmar vi oss ett mer foucaultianskt perspektiv som också kan bli ganska konkret: Hur görs saker och av vilka? Vilka effekter får det på oss och hur vi kan se på oss själva? Men sedan finns ju en tanke om makt och resursfördelning också i

idén om ”ett gemensamt men differentierat ansvar” som lyfts fram i FN:s klimatarbete. Eftersom sociologer studerar samhället utifrån så många dimensioner – organisation, resurser, ojämlikhet, människors livsvillkor – så kan vi också bidra med en förståelse av vad den här typen av principer kan innebära i praktiken. Dels innebär de ju att ett rikt land som Sverige ska bidra mer till utsläppsminskningen än andra länder, som inte har en lika stor utsläppsskuld historiskt sett, dels innebär de att ansvar måste fördelas utifrån makten att agera.

Här kan sociologer fördjupa insikterna om vad det egentligen innebär. Hur ska enskilda individer kunna känna att de har makt att agera? Precis som Göran är inne på måste det finnas ett samhälleligt stöd – i form av regelverk, resursomfördelning, tydliga incitament – som hjälper individer. Att skjuta ansvaret nedåt utan att ge reella förutsättningar att agera leder till vanmakt. När människor dessutom ser att det finns stora orättvisor i samhället försämras också förutsättningarna för att *vilja* dela ansvar.

Ylva Ugglå: Sociologin ser människan i sitt historiska och kulturella sammanhang. I vårt nutida samhälle, som så starkt betonar valfrihet och individens autonomi, kan sociologer bidra till att lyfta betydelsen av kategoriseringar och skiktningssprinciper såsom klass, kön, etnicitet, ålder och sexualitet för att förstå olika sociala fenomen och processer, allt ifrån identitets- och meningsskapande och vardagliga praktiker till fördelning av resurser och social skiktning i samhället. Allt detta har betydelse när man studerar olika aspekter av klimatfrågan – politik, styrning och reglering, åtgärder på olika nivåer med mera. När vi nu står inför globala miljöförändringar och andra angelägna utmaningar såsom tilltagande polarisering i samhället har sociologin en viktig roll genom att belysa och utforska allt från samhällets organisering till vardagliga praktiker.

Som både Göran och Linda tar upp är frågan om makt viktig att belysa. Vilka har makt att definiera hur klimatfrågan ska förstås? Vilka har makt att besluta om frågor som är avgörande för samhällsutvecklingen? Sociologin bidrar även med perspektiv som kan hjälpa oss att finna alternativa vägar. Människor är ju inte ensidigt styrda av strukturer och hur andra – mer resursstarka aktörer – definierar och ramar in en fråga. Sociologer kan bidra i debatten genom att reflektera över och lyfta frågor om ansvar, rådande normer och strukturer, målkonflikter och annat som är av vikt för att kunna granska makthavare och politik, men även för att kunna hantera den utmaning och det ansvar som klimatförändring innebär för oss alla på olika nivåer i samhället.

Referenser

- Boström, M. (2023) *The Social Life of Unsustainable Mass Consumption*, Lexington books.
- Hedberg, K. & H. Jacobson (2022) Nooshi Dadgostar om klimatet: ”Vi kan inte stå i riksdagen och säga hur folk ska leva”, *Dagens Nyheter*, 17 augusti 2022.
- IPCC (2022) *Climate Change 2022. Mitigation of Climate Change*. Working Group III contribution to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. Tillgänglig på: <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg3/>
- Lidskog, R. & G. Sundqvist (2022) Lost in Translation: The Paris Agreement, the IPCC and the Quest for National Transformative Change, *Frontiers in Climate*, 4:906054. <https://doi.org/10.3389/fclim.2022.906054>
- Soneryd, L. & Y. Ugglå (2011) *(O)möjliga livsstilar. Samhällsvetenskapliga perspektiv på individualiserat miljöansvar*. Lund: Studentlitteratur.
- Soneryd, L. & Y. Ugglå (2015) Green Governmentality and Responsibilization: New Forms of Governance and Responses to ”Consumer Responsibility”, *Environmental Politics*, 24 (6): 913–931. <https://doi.org/10.1080/09644016.2015.1055885>
- Soneryd, L. & G. Sundqvist (2023) *Science and Democracy: A Science and Technology Studies Approach*. Bristol: Bristol University Press.
- Spolander, J. & O. Urisman (2022) Per Bolund (MP): Individiden har ett ansvar att ändra livsstil, *Dagens Nyheter*, 10 juli 2022.
- Sundqvist, G. (2021) *Vem bryr sig? Om klimatforskning och klimatpolitik*. Göteborg: Daidalos.
- Ugglå, Y. (2008) Strategies to Create Risk Awareness and Legitimacy: The Swedish Climate Campaign, *Journal of Risk Research*, 11 (6):719–734. <https://doi.org/10.1080/13669870701746316>
- Ugglå, Y. & F. Ugglå (2016) CHANGE: The European Commission’s Climate Campaign as a Technique of Government, 24–36 i H. Bulkeley, M. Paterson, & J. Stripple (red.) *Towards a Cultural Politics of Climate Change: Devices, Desires and Dissent*. Cambridge: Cambridge University Press.

Författarpresentation

Linda Soneryd är professor i sociologi vid Örebro universitet. Hon har forskat om medborgardeltagande och demokrati inom en rad frågor såsom klimat, slutförvar av kärnavfall, vattenförvaltning, och stadsplanering. Hon är också verksam som forskningsledare på Score, Stockholms centrum för forskning om offentlig sektor.

Göran Sundqvist är professor i teknik- och vetenskapsstudier (STS) vid Göteborgs universitet. Han har studerat miljöfrågor under hela sitt yrkesliv med fokus på samspillet mellan vetenskaplig kunskap och politiskt beslutsfattande. I dag är hans intresse klimatomställningen, och han är sedan 2017 adjungerad professor vid CICERO Senter for klimaforskning i Oslo.

*Ylva Uggl*a är professor emerita vid Örebro universitet. Hennes forskning handlar om reglering och hantering av miljörelaterade risker. Hon har bland annat studerat miljörepresentation, både aktörer som på olika sätt representerar miljön och hur miljö och miljöproblem representeras, till exempel i politisk och offentlig kommunikation om klimatförändring.

Kontaktuppgifter

Linda Soneryd
Örebro universitet
Institutionen för Humaniora, utbildnings- och samhällsvetenskap
701 82 Örebro
linda.soneryd@oru.se